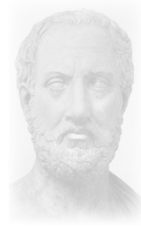

Остоја Раилић

УДК 930.85(497.7.6Прњавор):050(048.83)

DOI 10.7251/SIC2003220R

VERBA VOLANT SCRIPTA MANENT

(Дарио Топић, *Прњавор и околина на страницама „Босанске виле“*, Бања Лука – Источно Сарајево: Удружење историчара Републике Српске „Милорад Екмечић“, 2020, стр. 245)

У новије време устаљено је оправдано, али и готово пословично, позивање на неопходност истраживања локалне историје за даље проучавање општих токова догађаја и процеса, као и потреба да се њоме баве на научан начин професионални историчари. На примеру Прњавора и околине наведени постулати могу се вишеструко оправдати. Не само због недовољне истражености овог подручја, што је апострофирао и сам Топић, него и због значаја овог простора кроз историју. Топић је поменуо књигу Здравка Недовића *Прњавор и његова околина* из 1999. године и необјављено дело Љубомира Опачића *Prnjavor i njegovo područje (u opštoj slici, povesti i hronici)* из 1978. године (Љиљана Шево наводи дело истог аутора али под насловом *Prnjavor, njegovo područje i ljudi – u opštoj slici, povijesti i hronici* из 1981. године; Недовић је Опачићев рукопис навео на списку извора и литературе под насловом *О Прњавору и његовим људима*). Топић је дела Љ. Опачића и З. Недовића навео као полазне основе и усамљене примере из сегмента литературе у свом истраживању прошлости прњаворског краја крајем XIX и почетком XX века.

Простор Прњавора имао је значајну улогу у прошлости. Посматрајући само период од друге половине XIX века па до 1958. године Прњавор је био много више од само „општинског“ седишта како то скромно примећује аутор *Прњавора и околине на страницама „Босанске виле“*. У наведеном периоду Прњавор је био својеврсни регионални центар као седиште котара/среза како је то својевремено апострофирао други аутор у 21. броју „Градишког зборника“ и 2. броју „Српског историјског часописа“ 2019. године. Потом је од стране нове власти иза 1945. године постепено до 1958. године деградиран у општинско седиште; уважавајући ондашња и данашња значења термина општина; а слика о Прњавору само као општинском средишту настала у периоду од 1958. године до данашњих дана погрешно је пренета и на раније периоде његове прошлости. Кад бисмо ишли дубље у прошлост у средњем веку простор у непосредној близини данашњег Прњавора такође је био регионални административни центар као средиште једне од жупа средњовековне Босне. У повељи „господина кир“ Стефана Остоје (1398-1404, 1409-1418) краља „Срба, Босне и Поморја“ коју је записао „дијак краљевства ми“ Стипан Добриновић 15. јануара/8. фебруара 1399. године као место издавања исправе „у славној нашој војсци у Усоори“ помиње се Лишница. Као вероватну локацију овог локалитета једна од најбољих познавалаца историје средњовековне Босне наводи насељено место Лишња код Прњавора. У време Османског царства насеље Лишња била је седиште истоимене нахије у Кобашком кадилуку, „место коначења османске војске“ и раскрсница значајних путних праваца ка Кобашу и Дубочцу на реци Сави и Которском на реци Босни; како између различитих административно-управних делова „Девлети Османлије“ а тако касније и између Османског царства и Хабсбуршке монархије. Више материјалних извора на различитим локалитетима из праисторије, антике и средњовековља на прњаворском подручју „позивају“ научне посленике на истраживање (неколико локалитета истоименог назива Градина у више прњаворских села, Крчевине – Силос Прњавор, Црквина у Кремни, Брдо у Штрпцима, Црквиште у Хрваћанима...). Аргумент више представља постојање, у османском периоду порушеног а данас обновљеног, манстира Ступље.

Уз све наведено треба навести да порекло назива Прњавор потиче из речи „Пронија“ чији значење само по себи довољно говори о значају простора прњаворског краја кроз историју. Дакле, вишеструки су разлози који подстичу и „оправдавају“ историчаре да истражују прошлост Прњавора и његове околине. Вероватно би нова истраживања прошлости Прњавора и околине додатно употпунила списак неопходних разлога за његово даље истраживање.

Све горе наведено нашло се директно или подсвесно пред аутором који је покушао да употпуни мозаик о прошлости тада котара Прњавор с краја XIX и почетка XX века тј. у периоду Аустроугарске владавине просторима Босне и Херцеговине. Топић је наведено покушао да уради осветљавањем једног сегмента прошлости који је приказан из угла објављених текстова у вероватно најзначајнијем тадашњем периодичном издању на просторима Босне и Херцеговине, „Босанској вили“ (1885-1914). Након Предговора (стр. 5-6) и Увода (стр. 7-12) следи 8 поглавља књиге, а између седмог и осмог поглавља налази се Прилог. Он чини највећу појединачну целину у књизи а састоји се из оригиналних текстова из „Босанске виле“. Седам поглавља насловљено је одговарајућим називима: „1. Помоћ српским школама, просвјетним и културним друштвима (Светосавске забаве, бесједе, прославе вјерских празника)“ (стр. 13-4); „2. Преплатници и „скупљачи“ Босанске виле“ (стр. 35-38); „3. Српска школа у Прњавору“ (стр. 39-41); „4. „Босанска вила“ о смрти угледних Прњавораца“ (стр. 42-44); „5. Јубилеји и одликовања“ (стр. 45-46); „6. Оснивање СПКД „Просвјета““ (стр. 47-48); „7. Књижевност и етнологија“ (стр. 49-50). Најобимнији део књиге, Прилог, са текстовима из „Босанске виле“ налази се од 51. до 227. стране ове публикације. Осмо поглавље представља Закључак (стр. 228-231). Након њега следе рецензије проф. др Боривоја Милошевића (стр. 232) и проф. др Бошка Бранковића (стр. 233). Сажетак (Summary) у преводу на енглески језик Жељке Раките налази се од 234. до 246. странице. Потом следи списак извора и литературе (стр. 237-238) и биљешка о писцу (стр. 239). На скоро пет страница налази се садржај књиге (стр. 240-244). Топићева књига завршава се пописом 25 установа, привредних, вјерских и

културних организација те појединаца који су својим финансијским средствима помогли њено штампање.

Публикација је обogaћена са 11 фотографија. Углавном илустрација са насловних страна листа „Босанска вила“ (њих 8 од 11). Од чега је пет из друге половине XIX века (стр. 11, 55, 66, 76, 152) и то из 1885, 1886, 1889, 1890. и 1900. године. Три слике илустрација са насловних страна „Босанске виле“ су из првих четрнаест година XX века до кад је часопис излазио (стр. 203, 226, 227) и то из 1902, 1910. и 1912. године. Аутор је донео и слику српске основне школе у Градишци чији је кум на отварању био један од најзначајнијих Прњавораца у његовој историји (стр. 68), без навођења године настанка фотографије. Поред тога налазе се слика на којој су оснивачи и уредници „Босанске виле“ (стр. 8): Стево Калуђерчић (1864-1948), Божидар Никашиновић (1863-1914?), Никола Шумоња (1865-1927) и Никола Кашиковић (1861-1927). Најзначајнија од свих приложених фотографија за локалну историју прњаворског котара јесте она из „Босанске виле“ на којој се налази портрет једног од најзначајнијих Прњавораца не само из периода Аустроугарске владавине већ вероватно у целокупној његовој савременој прошлости (стр. 135) Лазара Трифковића (1852-1893). Топић је зналачки одабрао фотографије чиме је дао допринос дочаравању атмосфере теме и времена о коме пише у делу.

Тражећи податке о Прњавору и околини у „Босанској вили“ аутор је прегледао око 11.000 страница овог листа који је излазио од 1885. до 1914. године. Установио је да о Прњавору и Прњаворцима постоје подаци у 97 чланка од 1885. до 1906. године. Топић је утврдио да од 1906. године па до краја периода излажења овог листа (1914) он више не доноси податке везане за Прњавор. Лист је излазио најчешће два пута а врло ретко три пута месечно. Првенствено као књижевни лист и за поуку и забаву, али је у одређеним тренуцима прелазио те границе. До 1900. године био је један од 4 листа која су излазила и поред „Зоре“ једини српски лист на просторима Босне и Херцеговине. Међу уредницима „Босанске виле“ били су и Никола Кашиковић и Владимир Ћоровића (1885-1914). У редакционом одбору листа били су и Петар Кочић, Алекса Шантић и Јован Дучић. Топић

је упозорио на граматичке, језичке, изражајне недоследности и врло честе штампарске грешке. Указао је и на промену уређивачке концепције од 1895. године.

Први података о Прњавору у „Босанској вили“ налази се у 4. броју од 16. фебруара 1886. године а ради се о забележеном податку о прилогу угледног Прњаворца Лазара Трифковића на Светосавској беседи у Сарајеву а намењеног за фондове сиромашних ученика српске школе у том граду. Прве податке о Светосавској беседи у Прњавору „Босанска вила“ објавила је децембру 1888. године а информације о томе доносила је и 1890. и 1891. године. У овом листу објављене су вести о прослави храмовне славе храма светог великомученика Георгија 1900. године у ком је учествовало и СПД „Јединство“ из Бањалуке те освећењу српске школе у Прњавору у новембру 1895. године. Имена прњаворских трговаца Лазара и Михаила Трифковића (1862-1905) често су се налазила на страницама „Босанске виле“ као приложника разним поводима. Поред Трифковића и друге прњаворске трговачке породице учествовале су у добротворним акцијама. Тако су се на страницама овог часописа наша и имена: Стеве Остојића, Боже Марковића, Јове Станковића, Јове Бајића, Ђорђа Милића, Тодора Ђерића и других. Према подацима „Босанске виле“ (1891, 1892, 1893, 1894) трговачки слој Прњавора давао је прилоге широм простора БиХ у: Бањалуци, Сарајеву, Мостару, Добоју, Чечави, Љубињу, Новом, Дубици... На списковима приложника имена прњаворских трговаца налазила су заједно са именима дабробосанских митрополита (нпр. Георгија Николајевића (1807-1896)), архимандрита Српске православне цркве (нпр. Илариона Руварца (1832-1905)) и других угледних личности не само са простора Босне и Херцеговине. Чланци из „Босанске виле“ (1891, 1893) сведоче да су Прњаворци активно учествовали у прикупљању средстава за подизање споменика Сими Милутиновићу Сарајлији (1791-1847) у Сарајеву. Лист је у мају 1891. године донео податак да је Прњаворац Ђорђе Н. Милић написао песму „Српском омиру Сими Милутиновићу Сарајлији“. Било је планирано да иста буде изведена као једна од тачака програма приликом обележавања храмовне славе у Прњавору те године. Текст из

1894. године у „Босанској вили“ је сведок контакта Михаила Трифковића и јеромонаха и учитеља манастирске школе Петра (Иванчевића) у Прњавору те године. Том приликом угледни прњаворски трговац из исто тако угледне трговачке породице за потребе школе и ђака приложио је наведеном свештеномонаху који се враћао из Сарајева у свој манастир, тада Гомионицу, 25 форинти.

На основу података из „Босанске виле“ могуће је сазнати нешто више о везама Прњавора као котарског седишта са другим местима у том котару. Тако лист неколико пута доноси податке о Драговићима „селу покрај Прњавора“ (1896, 1898, 1899, 1901, 1902, 1905). У више наврата и на разне начине ЦШО у Прњавору помогла је обележавњу свечаности у Драговићима поводом одржавања Светосавске беседе и храмовне славе Рођења Пресвете Богородице. Прилози за школу у Драговићима могли су се предати прњаворском свештенику Луки Опачићу. На тешко стање у коме се школа у Драговићима налазила преко овог листа јавност је упознао Михаило Трифковић. Уз то обавестио је да се драговићки парох Дамјан Ђурица упутио по местима „Босанске Крајине“ да скупља прилог за школу у својој парохији. Ова школа представља једну од најстаријих школа у котару јер је основана заслугом Васе Пелагића 1868. године.

У „Босанској вили“ објављивани су различити подаци који се односе на Прњавор и Прњаворце. О значају Прњаворца Лазара Трифковића за историју Прњавора у другој половини XIX века, али и за „Босанску вилу“, говори да је после његове смрти средином августа 1893. године о њему у овом листу писано три пута (краћа вест о смрти из септембра 1893, текст „у спомен Лазара Трифковића“ из децембра 1893, опширан некролог са портретом Лазара Трифковића из маја 1894). С друге стране о смрти Лазаревог брата Михаила Трифковића, добротвора и приложника овог листа, у новембру 1905. године „Босанска вила“ није објавила ни слова. Почетком 1905. године објављена је вест о смрти свештеника Луке Опачића у новембру 1904. године а од кога се у име свештенства опростио свештеник Дамјан Ђурица, а у име Прњавораца Ђорђе Милић. За овог преминулог свешетника из свешетничке породице Опачића била је удана једна од се-

стара Лазара и Михаила Трифковића. Трифковићи (преци и потомци) родбински су били повезани и са другим угледним породицама а не само са Опачићима (Ескићи, Сурутке). Поред Луке свешетници из ове прњаворске породице били су и Максим (архимандирит Мелентије) и Јаков Опачић. За време ове свештеничке породице, између осталог, у Прњавору је отворена српска школа, изграђене црква брвнара у Палачковцима и нови храм у котарском месту (Храм Светог великомученика Георгија). Неколико година прије смрти свешетника Луке Опачића лист је објавио вест о смрти члана трговачке породице Станковић из Прњавора – „доброг Србина, домаћина и родољуба“ Боже Станковића који је преминуо у марту 1898. године. Међу претплатницима „Босанске виле“ били су и угледни Прњаворци као што су Лазар Трифковић и Ђорђе Милић (1886, 1891). Међутим, почетком XX века међу Прњаворцима било је и оних који су дуговали 19 форинти за претплату „Босанској вили“.

Оснивање СПКД „Просвјета“ у Сарајеву у августу 1902. године било је од непроцењивог значаја за српски народ у Босни и Херцеговини. У чланству 4 врсте чланова „Просвјете“ (помагачи, „утемељачи“, добротвори и легатори) било је међу њима и Прњавораца. Према подацима из „Босанске виле“ (новембар 1902) у Прњавору је било 15 чланова овог српског друштва. У „Босанској вили“ објављивани су и други подаци који се односе на Прњавор и Праворце. У августу 1895. године лист је објавио податак који се односи на етнологију овог простора (народним колима код српског народа у Прњавору). Поводом добијања признања од османског султана Абдулхамида II (1876-1909) честитке су упућене уреднику „Босанске виле“ и из Прњавора. Честитке из овог котарског центра упућене су и поводом десетогодишњице излажења листа. Средином новембра 1889. године у „Босанској вили“ објављена је приповедка „Чудновати коњ“ за коју је наведено да ју је прибележио Прњаворац Ђорђе Н. Милић. У овом листу штампана је средином јуна 1895. године „поскочица“ коју је забележио у Прњавору Ђорђе Јовановић. Лист је почетком XX века објавио приповетку „Тивтиз и џомет“ коју је забележио исти аутор. Као што су трговци из Прњавора били угледни међу трговачким слојем на просторима БиХ тако

су и учитељи из Прњавора били значајни припадници свог удружења. О томе говори податак из јануара 1906. године у вези Резолуције српског учитељског удружења у Сарајеву. Међу њеним потписницима био је и прњаворски уча Душан П. Јовановић (учитељ и управник српске школе, диригент пјевачког друштва „Бранко“, потоњи солунски добровољац). Према Топићу навођење имена овог Прњаворца представља и последњи помен Прњавора и Прњаворца на страницама „Босанске виле“.

Публикацију Дарија Топића употпунили би регистри личних имена и географских појмова. На овај начин би будућим истраживачима било олакшано коришћење књиге. Не може се са сигурношћу тврдити да је најсретније решење да се Прилог нађе на постављеном месту. Дилеме постоје и у вези самог начина приређивања текстова у прилогу. Недоумице и различите варијанте у вези наведеног нашле су се и пред самим аутором који је размишљао о различитим опцијама. Навео је неке од њих као и аргумент зашто се одлучио за изабрано решење. Изабрано решење омогућава будућим истраживачима прошлости прњаворског краја бржу и прегледнију доступност података из „Босанске виле“. Велики истраживачки напор који је аутор уложио уродио је плодом. Недостатак података о Прњавору и Прњаворцима у „Босанској вили“ Дарио Топић је зналачки употпунио подацима из других часописа који су тада почели да излазе (нпр. Српска ријеч, Отаџбина). Уз све то аутор се није упуштао у наметање једног става и искључивост него је где год је то било неопходно истицао више могућих решења са одговарајућим аргументима. Тако је било и око одговора на питање зашто после 1906. па до 1914. године нема података о Прњавору и околини на страницама часописа из наслова ауторовог дела. Од промене уређивачке концепције „Босанске виле“ преко недостатака сарадника (сигурно за период од 1908. до 1912. године) до појаве нових листова. Више понуђених ауторових решења не искључују један други него се међусобно допуњују.

Аутор је доказао да „Босанска вила“ представља значајан извор за одређене сегменте о прошлости Прњавора крајем XIX и почетком XX века. Монографијом *Прњавор и околина на страницама „Босанске виле“* Дарио

Топић уградио је још један орнамент у сегмент мозаика о прошлости прњаворског краја тј. историје Прњаворског котара од Берлинског конгреса до почетка и краја Првог светског рата. Иако није ауторов први допринос на пољу локалне историје Прњавора свакако јесте до сада најзначајнији. С тим у вези надамо се да ће уследити нови Топићеви радови и монографије о прошлости Прњавора јер је аутор *Прњавора и околине на страницама „Босанске виле“* њиме показао да је кредибилан за тако нешто.